

3. Jazyková mapa Evropy

Indoevropská jazyková rodina – slovanská jazyková větev – jihoslovanská skupina

§ 3.1. **Evropská jazyková mapa** má své jádro v **indoevropské** jazykové rodině (jazykové rodině v širším smyslu, makrorodině). Tento termín je tradiční z hlediska geneticko-areálové klasifikace jazyků. Toto poměrně rozsáhlé seskupení geneticky příbuzných jazyků,⁴ čítající dnes asi dvě miliardy mluvčích, je dále členěno na skupiny či větve, které můžeme rovněž označit jako mikrorodiny. Evropský kontinent zasahuje:

- větev **románská** s latinským jazykem jako bází (*lingua latina*), z něhož se postupně vyvinuly dnešní italština (*lingua italiana*), francouzština (*langue française*), španělština, jinak též kastilština (*lengua española/castellana*), portugalská (*língua portuguesa*), rumunština (*limba română*) a s ní fakticky totožná moldavština (*limba moldovenească*) a několik dalších menších, regionálních jazyků (mj. např. katalánština na severovýchodě a východě Španělska, rétorománština na jihovýchodě Švýcarska či arumunština na několika místech Balkánu);
- větev **germánská** s angličtinou (*English language*), němčinou (*deutsche Sprache*), nizozemštinou (*Nederlandse taal*), mateřskými jazyky většiny severoevropských národů – Švédů (*svenska språk*), Norů (*norsk språk*), Dánů (*dansk sprog*), Islandanů (*íslenska tungumál*) či Faeránů (*føroyskt mál*), ale třeba i s poměrně nedávno kodifikovanou lucemburštinou (*Lëtzebuurger Sprooch*);
- větev **slovanská**, u níž je v dnešní lingvistice nejrozšířenější dělení na tři skupiny:⁵ východní s ruštinou (*русский язык*), ukrajinštinou (*українська мова*), běloruštinou (*беларуская мова*) a rusínštinou⁶ (*русиньскый язык*), západní s polštinou (*język polski*), češtinou (*český jazyk*), slovenštinou (*slovenský jazyk*) a s počtem mluvčích a teritoriálním rozsahem marginálními jazyky horní a dolní lužickou srbštinou

4 Příbuznost je tu ovšem nutno chápat v mnohem vzdálenější časové perspektivě – projevuje se např. v podobnosti u slov základního slovního fondu, jako je třeba „matka“ – latinsky *mater*, řecky *mētēr*, staroirsky *māthir*, arménsky *mair*, staroindicky *mātā*, slovensky *matí* apod. – viz Večerka, 2006, s. 19.

5 Dále uvedeme i alternativní klasifikace.

6 Východoslovanská příslušnost rusínštiny může být problematická, podle srbského lingvisty Ivana Popoviće „Vojvodinští „Rusíni“, kteří sami sebe označují za Ukrajince, tj. východní Slované (na základě víry), jsou ve skutečnosti západoslovanského původu, jak ukazují jejich skupiny *trat*, *tlat* místo *tort*, *tolt* (např. *krava*, nikoliv **korova* atd.)“ (Popović, 2007 [1960], s. 383).

(*hornjoserbščina; dolnoserbščina*) a kašubštinou (*kaszëbizna*)⁷ a jižní, kde se nacházejí srbochorvatština (*hrvatskosrpski/srpskohrvatski jezik, српскохрватски језик*), bulharština (*български език*), makedonština (*македонски јазик*) a slovinština (*slovenski jezik*). Do jižní podskupiny náleží rovněž první slovanský spisovný jazyk nazývaný běžně ve slavistice staroslověňština, v bulharském lingvistickém diskurzu pak tradičně starobulharština (*ѡзыкъ словѣньскъ [jazykъ slověňskъ]*).

Dále jsou v Evropě menší větve indoevropské rodiny nesoucí v současnosti jen jeden či dva jazyky:

- **baltská** – litevština (*lietuvių kalba*) a lotyšština (*latviešu valoda*);
- **řecká** – řečtina (*ελληνική γλώσσα [ellinikí glóssa]*);
- **albánská** – albánština (*gjuha shqipe*);
- **arménská** – arménština (*հայերէն [hajeren]*);

anebo jazyky, u nichž je počet aktivních mluvčích v řádu tisíců, desetitisíců, max. statisíců – sem patří větev jazyků **keltských**, reprezentovaných dnes bretonštinou (*brezhoneg*), velštinou (*Cymraeg*), irštinou (*Gaeilge*) a skotskou gaelštinou (*Gàidhlig na h-Alba*).

Rozsáhlá větev **indoíránská (árská)**, která má své těžiště v Asii, je v Evropě (přesněji v Turecku) zastoupena kurdštinou (*kurdî*), ale třeba i kavkazskou osetštinou (*иронау [ironau]*; tyto jazyky patří do její íránské skupiny) a rovněž romštinou (*romaňi čhib*) patřící do indické skupiny této větve.

§ 3.2. Spolu s výše uvedenými se na evropském kontinentu vyskytují ještě jazyky:

- **uralské** jazykové rodiny – zástupci její **ugrofinské** větve jsou maďarština (*magyar nyelv*), finština (*suomen kieli*) a estonština (*eesti keel*), ale třeba i laponština (sever Skandinávie), karelština (ruská Karelská republika) nebo komijština (ruská Republika Komi),
- **altajské** jazykové rodiny – zástupci její **turkické** větve jsou turečtina (*türk dili*) a ázerbájdžánština (*azərbaycan dili*), ale třeba také tatarština (*tatar tele*) nebo baškirština (*башҡорт теле [baškort tele]*),
- **kartvelské** jazykové rodiny – jediným významným zástupcem je gruzínština (*ქართული ენა [kharthuli ena]*)
- a **semitohamitské** jazykové rodiny – zástupcem její **semitské** větve je maltština (*lingwa maltija*).

⁷ Kašubština i rusínština bývají řazeny mezi tzv. mikrojazyky – o nich více viz např. Večerka, 2009, s. 120–142.

Celkový jazykový obraz Evropy ještě doplňuje izolovaný jazyk *baskický* (*euskara hizkuntza*), který není geneticky součástí žádné z výše uvedených jazykových rodin a kterým se hovoří ve španělském Baskicku a přilehlé francouzské oblasti.

Geneticko-typologická klasifikace slovanských jazyků

§ 3.3. **Slovanské jazyky** získaly svou hrubou podobu během rozpadu tzv. praslovanštiny,⁸ k němuž došlo postupně v průběhu 8., 9. a 10. století. Vznikly tedy divergentním vývojem a tvoří jazykovou rodinu v užším smyslu (tzv. mikrorodinu). O jejich příbuznosti svědčí poměrně snadná vzájemná srozumitelnost – alespoň co se týče jednoduché konverzace na základní společenská témata. Shody se projevují především v plánu lexikálním (základní slovní fond) a rovněž v mluvnické stavbě.⁹ Kromě **trichotomického** dělení slovanských jazyků (použitého výše) se v odborné literatuře můžeme setkat ještě s dalšími pohledy na současný slovanský jazykový areál. Důvodem jsou tu především snahy o co nejpřesnější geneticko-typologickou klasifikaci slovanských jazyků.

§ 3.3.1. **Dichotomická klasifikace** sdružuje do jedné podskupiny jižní a východní slovanské jazyky, do druhé pak západní. Existují však i diachronně typologické důvody pro dichotomii severoslovanského areálu (východoslovanský + západoslovanský) oproti jihoslovanskému.

§ 3.3.2. **Tetrachotomická klasifikace** je preciznější, neboť rozlišuje areál severovýchodoslovanský (ruština, ukrajinština, běloruština /a rusínština/), severozápadoslovanský (polština s kašubštinou, obě lužické srbštiny, čeština a slovenština), jihozápadoslovanský (srbochorvatština a slovinština) a jihovýchodoslovanský (bulharština a makedonština). Jedná se tedy v podstatě o modifikovanou trichotomickou klasifikaci, jen jihoslovanská skupina je rozdělena tak, aby synchronně typologicky výrazně odlišná bulharština s makedonštinou tvořily samostatnou podskupinu.

§ 3.3.3. **Pentachotomická a hexachotomická klasifikace** člení slovanský areál na podskupiny východoslovanskou, polskou, česko-slovenskou, jihoslovanskou

⁸ O ní viz dále Kapitola 5.

⁹ Ukázka blízkosti slovanských jazyků v plánu lexikálním a gramatickém viz Večerka, 2006, s. 13–17.

a bulharsko-makedonskou (pent. klas.), resp. též lužickosrbskou (hex. klas.). Obě sice mají své opodstatnění, ale slovanský areál už příliš atomizují (Večerka, 2006, s. 86). Slovanské jazyky patří z typologického hlediska mezi jazyky *flexivní*. S ohledem na způsob vyjadřování gramatických vztahů má většina z nich charakter *syntetický*, pouze jihovýchodoslovanská podskupina vykazuje převahu *analytického* způsobu.

Jihoslovanské jazyky jako jazyky úřední

§ 3.4. Na území cca **356 tis. km²** (rozloha srovnatelná s velikostí dnešního Německa)¹⁰ se v současnosti nachází sedm slovanských státních útvarů – od severozápadu k jihovýchodu jsou to **Slovinsko** (orig. Slovenija, angl. Slovenia, něm. Slowenien, fr. Slovénie, rus. Словения, slov. = čes., maď. Szlovénia, rum. Slovenia, alb. Sllovenia, řec. Σλοβενία [Slovenía], tur. Slovenya), **Chorvatsko** (orig. Hrvatska, angl. Croatia, něm. Kroatien, fr. Croatie, rus. Хорватия, slov. Chorvátsko, maď. Horvátország, rum. Croația, alb. Kroacia, řec. Κροατία [Kroatía], tur. Hirvatistan), **Bosna a Hercegovina** (orig. Bosna i Hercegovina n. Босна и Херцеговина, angl. Bosnia and Herzegovina, něm. Bosnien und Herzegowina, fr. Bosnie-et-Herzégovine, rus. Босния и Герцеговина, slov. = čes., maď. Bosznia-Hercegovina, rum. Bosnia și Herțegovina, alb. Bosnja dhe Hercegovina, řec. Βοσνία και Ερζεγοβίνη [Vosnía kai Erzegovíni], tur. Bosna-Hersek), **Černá Hora** (orig. Crna Gora n. Црна Гора, angl. a něm. Montenegro, fr. Monténégro, rus. Черногория, slov. Čierna Hora, maď. Montenegro, rum. Muntenegru, alb. Mali i Zi, řec. Μαυροβούνιο [Mavrovúnio], tur. Karadağ), **Srbsko** (orig. Srbija n. Србија, angl. Serbia, něm. Serbien, fr. Serbie, rus. Сербия, slov. = čes., maď. Szerbia, rum. a alb. Serbia, řec. Σερβία [Servía], tur. Sırbistan), **Makedonie** (orig. Македонија [Makedonija], angl. Macedonia, něm. Mazedonien, fr. Macédoine, rus. Македония, slov. a maď. Macedónia, rum. Macedonia, alb. Maqedonia, řec. Μακεδονία [Makedonía], tur. Makedonya)¹¹

10 Pro srovnání: západoslovanský prostor s 54 mil. Slovanů se rozkládá na ploše cca 445 tis. km², daleko nejrozsáhlejší je ovšem prostor východoslovanský – jen Ukrajina s Běloruskem (celkem 54 mil. Slovanů) představuje dohromady prostor o rozloze cca 785 tis. km², tedy areál sám o sobě přibližně stejně velký jako západoslovanský s jihoslovanským dohromady (údaje už nezahrnují Krym), a co se týče Ruska, pak už hovoříme o miliónech km² a cca 116 mil. slovanských obyvatel (odhad z roku 2010). Asi 170 mil. východních Slovanů tedy obývá prostor o rozloze téměř 17,9 mil. km². Celkový počet všech Slovanů tak můžeme v současnosti zaokrouhlit na čtvrt miliardy.

11 Řekové ovšem Makedonskou republiku pod tímto zeměpisným jménem z historických důvodů neuznávají; nazývají ji jednoslovně Σκόπια [Skópia] „Skopje“, nebo používají řeckou variantu oficiální mezinárodní zkratky FYROM „Former Yugoslav Republic of Macedonia“, tj. ΠΓΔΜ „Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας“, mak. ПЈРМ „Поранешна Југословенска Република Македонија“, srb. БЈРМ „Бивша Југословенска Република Македонија“, bulh. БЮРМ „Бивша југославска република Македонија“, alb.

a **Bulharsko** (orig. България [Bǎlgarija], angl. Bulgaria, něm. Bulgarien, fr. Bulgarie, rus. Болгария, slov. = čes., maď. Bulgária, rum. Bulgaria, alb. Bullgaria, řec. Βουλγαρία [Vulgaria], tur. Bulgaristan). V období mezi dvěma světovými válkami se na tomto prostoru hovořilo třemi spisovnými jazyky – v Jugoslávii srbochorvatsky a na jejím severozápadě též slovinsky (třebaže královská ústava po celou dobu deklarovala jeden společný jazyk – srbsko-chorvatsko-slovinšský, „srbochorvatoslovinštinu“) a v Bulharsku bulharsky. V letech 1944–1945 byla v nejj jižnější z šesti nově vytvářených jugoslávských svazových republik kodifikována spisovná makedonština. V období let 1990–1995 pak došlo postupně k záměně lingvonyma *srbochorvatština* za jednokomponentové názvy podle etnického klíče – Chorvaté dovršili již téměř čtvrtstoletí probíhající transformaci své varianty srbochorvatštiny na *chorvatštinu*, Srbové a Černohorci poté sjednocující lingvonymum nahradili staronovým pojmenováním *srbština*, jako třetí oficializovali nový název svého jazyka Bosňáci, kteří mu začali říkat *bosenština*. V červnu 2006 došlo k rozdělení společného srbsko-černohorského soustátí, v důsledku čehož byl ústavně zakotven zatím poslední „pohrobek“ společensko-politicky nežádoucí srbochorvatštiny – jazyk *černohorský*, který se ovšem jako jediný z nového postsrbochorvatského kvarteta nesePARoval přímo ze srbochorvatštiny, ale vymezuje se vůči srbštině. V současnosti se tedy v sedmi jihoslovanských státních útvarech hovoří sedmi deklarovanými úředními (jiho)slovanskými jazyky: **srbsky** (Republika Srbsko, Republika Černá Hora, Bosna a Hercegovina; srbština je ale také jedním ze dvou úředních jazyků Republiky Kosovo,¹² která je etnicky převážně albánská, tudíž neslovanská), **černohorsky** (Republika Černá Hora), **chorvatsky** (Republika Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, Republika Černá Hora), **bosensky** (Bosna a Hercegovina, Republika Černá Hora), **slovinšsky** (Republika Slovinsko), **makedonsky** (Republika Makedonie) a **bulharsky** (Republika Bulharsko). Celkový počet mluvčích těchto jazyků je v uvedených zemích podle údajů z roku 2011 přibližně **24,5 miliónu**. Pro nejvíce mluvčích je mateřským jazykem srbština (*српски језик/srpski jezik*, asi 7,8 mil.), bulharština (*български език*, asi 6,5 mil.) a chorvatština (*hrvatski jezik*, asi 4,7 mil.). Bosenštinu (*bosanski jezik*) deklarují jako svůj jazyk přibližně 2 mil. osob, slovinštinu (*slovenski jezik*) asi 1,8 mil. a makedonštinu (*македонски јазик*) pak asi 1,4 mil. jižních Slovanů. Nejnižší počet mluvčích deklaruje jako svůj mateřský jazyk černohorštinu (*црногорски језик/crnogorski jezik*, cca 230 tis.,¹³ tj. 37 % obyvatel Černé Hory).

IRJM „Ish Republika Jugoslave e Maqedonise“, čes. BJRM „Bývalá jugoslávská republika Makedonie“.

¹² **Republika Kosovo**, jejíž samostatnost vyhlásili kosovští Albánci v únoru 2008, byla dosud (k 31. březnu 2014) uznána 107 státy světa. Republika Srbsko, od níž se odštěpila, však kosovskou nezávislost přirozeně neuznává, v srbské ústavě toto území stále figuruje jako **Autonomní oblast Kosovo a Metohija** (srb. Autonomna Pokrajina Kosovo i Metohija).

¹³ Oficiální údaj z posledního sčítání obyvatelstva v roce 2011 – cit. dle http://sr.wikipedia.org/wiki/Црна_Гора 14.07.2013.